

систему українсько-польських добросусідських та між людських стосунків.

Західні прикордонні регіони України та східні воєводства Республіки Польща володіють надзвичайно потужним геополітичним потенціалом, який дає підстави очікувати подальшого поглиблення та розширення їх міжнародних контактів на довготривалій та взаємовигідній основі. Спільне геополітичне положення, напрацьовані розгалужені гуманітарні контакти, культурна інтеграція, добросусідські взаємини, стратегічне партнерство надають широкі можливості для співробітництва між країнами в усіх сферах суспільного буття і цим самим прискорюють процес інтеграції України до європейського і світового культурного простору.

Список використаних джерел

1. Завітневич Н. Г. Гуманітарний чинник в українсько-польських міждержавних відносинах: дис. канд. політ. наук: 23.00.04 / Н. Г. Завітневич. – Київ, 2008. – 241 с.
2. Стрільчук Л. В., Стрільчук В. В. Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва / Л. В. Стрільчук, В. В. Стрільчук: монографія. – Луцьк: Волинські старожитності, 2013. – 258 с.
3. Стрільчук Л. В. Україна – Польща: від добросусідських відносин до стратегічного партнерства (кінець XX – початок XXI століття) / Л. В. Стрільчук: монографія. – Луцьк: Волинські старожитності, 2013. – 608 с.
4. Лишко В. В. Українсько-польські зв'язки в галузі культури (1991–1999 рр.): дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / В. В. Лишко. – К., 2002. – 221 с.
5. Тоценко Ж. М. Співпраця у галузі культури як складова українсько-польських гуманітарних відносин: дис. канд. іст. наук: 26.00.01 / Ж. М. Тоценко. – К., 2012. – 211 с.
6. Стрільчук В. В. Українсько-польська співпраця у сфері охорони здоров'я як один із напрямів гуманітарного співробітництва / В. В. Стрільчук // Історичні студії Волинського національного університету імені Лесі Українки. Науковий збірник. – Вип.8. – С.123–128.
7. Фінансування та управління в сфері охорони здоров'я: проект фінансування Європейським Союзом // Главный врач. – 2004. – №8. – С.11–12.

References

1. Zavitnevych N. G. Gumanitarnyj chynnyk v ukrainsko-polskikh mizhderzhavnykh vidnosynah: dys. kand. polit. nauk: 23.00.04 / N. G. Zavitnevych. – Kyiv, 2008. – 241 s.
2. Strilchuk L. V., Strilchuk V. V. Instytutsijni skladovi ukrainsko-polskyykh gumanitarnykh vzaemyn i spivrobitnyctva / L. V. Strilchuk, V. V. Strilchuk: monografija. – Luck: Volynski starozhytnosti, 2013. – 258 s.
3. Strilchuk L. V. Ukraina – Polsha: vid dobrosusidskyykh vidnosyn do strategichnogo partnerstva (kinec XX – pochatok XXI stolittia) / L. V. Strilchuk: monografija. – Luck: Volynski starozhytnosti, 2013. – 608 s.
4. Lyshko V. V. Ukrainsko-polski zviazky v galuzi kultury (1991–1999 rr.): dys. kand. ist. nauk: 07.00.01 / V. V. Lyshko. – K., 2002. – 221 s.
5. Tocenko Z. M. Spivpracia v galuzi kultury jak skladova ukrainsko-polskyykh gumanitarnykh vidnosyn: dys. kand. ist. nauk: 26.00.01 / Z. M. Tocenko. – K., 2012. – 211 s.
6. Strilchuk V. V. Ukrainsko-polska spivpracia u sferi ohorony zdorovjia jak odyn iz napriamiv gumanitarnogo spivrobitnyctva / V. V. Strilchuk // Istorychni studii Volynskogo nacionalnogo univertsytetu imeni Lesi Ukrainky. Naukovyj zbirnyk. – Vyp.8. – S.123–128.
7. Finansuvannia ta upravlinnia v sferi ohorony zdorovjia: proekt finansuvannia Europejskym Sojuzom // Glavnyj vrach. – 2004. – №8. – S.11–12.

Ninichuk A. V., postgraduate of the Department of Political Science and Public Administration, The Eastern National University named after Lesya Ukrainka (Ukraine, Lutsk), andriyninichuk@ukr.net

Ukraine and Poland in the system of the modern geopolitical coordinates: humanitarian vector of cooperation

The article analyzes humanitarian cooperation of Ukraine and Republic of Poland at the modern stage. The author outlines the most important directions and peculiarities of the interstate cooperation in the humanitarian sphere, compares

Polish and Ukrainian experience. The basis of the investigation is the comparative and historical method, inductive method and method of the system analysis.

The cooperation in the humanitarian sphere holds one of the most important places in the Polish and Ukrainian relations as well as political and economical components of cooperation and represented by the complex of the institutions and spheres favoring development of education, science, culture and health protection. Humanitarian relations are defined as means of strengthening links between two nations, means of widening of good neighborly relations and means of overcoming of negative historical stereotypes.

Keywords: Ukraine, Poland, interstate relations, modern times, humanitarian cooperation.

Ниничук А. В., аспирант кафедри політології та державного управління, Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки (Україна, Луцьк), andriyninichuk@ukr.net

Украина и Польша в системе современных геополитических координат: гуманитарный вектор сотрудничества

Анализируется гуманитарное сотрудничество Украины и Республики Польша на современном этапе. Автор выделяет важнейшие направления и особенности межгосударственного взаимодействия в гуманитарной сфере, сравнивает польский и украинский опыт. В основу исследования положен сравнительно-исторический, индуктивный методы и метод системного анализа.

Сотрудничество в гуманитарной сфере занимает одно из важнейших мест польско-украинских отношений наряду с политической и экономической составляющими и представлено совокупностью институтов и отраслей, способствующих удовлетворению гуманитарных интересов людей, и одновременно направлены на дальнейшее возвышение сферы образования, науки, культуры, охраны здоровья. Через гуманитарные отношения происходит сближение двух наций, расширяются добрососедские отношения, преодолеваются негативные исторические стереотипы.

Ключевые слова: Украина, Польша, межгосударственные отношения, современность, гуманитарное сотрудничество.

***

УДК 321.01

Потапенко Я. О.,

доктор історичних наук, професор кафедри історії і культури України, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (Україна, Переяслав-Хмельницький), yaroslavpotapenko007@yandex.ua

РЕЦЕПЦІЯ ВІДНОСИН МІЖ ВЛАДОЮ І СУСПІЛЬСТВОМ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПОСТМАЙДАННОЇ УКРАЇНИ

Представлені ключові тенденції в осмисленні стосунків між владою і суспільством, що їх вже сьогодні можна виокремити в публікаціях вітчизняних інтелектуалів. Особлива увага акцентується на оцінці здатності політичних еліт проводити дієві реформи, а також на визначенні головних причин наростаючого відчуження в системі «влада – соціум» та суспільно-політичних наслідків цього явища.

Ключові слова: Україна, влада, громадянське суспільство, корупція, олігархат, громадські організації.

Задля системного аналізу сучасного перебігу подій в Україні дуже важливо з'ясувати, як саме бачиться специфіка стосунків між суспільством і владою в постреволюційний період представниками інтелектуальної еліти, які саме політичні та соціокультурні чинники найбільше турбують впливових науковців, експертів, блогерів, громадських активістів.

Мета статті – проаналізувати ключові тенденції, котрі сформувалися у вітчизняному соціокультурному дискурсі стосовно відображення складних і суперечливих відносин в системі «влада – суспільство» у постмайданній Україні. Вказана тема розглядається вперше у вітчизняних політологічних студіях, що виглядає дивним з огляду на її безперечну актуальність і нагальну потребу осмислення задекларованої проблеми, а також враховуючи динаміку змін в країні й посилення тривожних тенденцій дестабілізації нестійкої політичної системи.

Надзвичайно поширеною є тенденція констатувати внутрішню неготовність і вперте небажання представників владної команди на всіх рівнях, попри потужний тиск активістів, до глибокої модернізації Української держави та рішучого й безповоротного демонтажу тієї моделі розвитку, яка викликала «повстання 2004 і 2014 років та нову російсько-українську війну» [3, с. 41]. Система не погодиться добровільно на самознищення за жодних обставин, – зазначає, зокрема, журналіст Роман Малко, – «вона вигризатиме своє право на існування в будь-який спосіб» [13, с. 20]. Держава абсолютно не змінюється за своєю суттю, зміни лише імітуються в такий спосіб, аби не порушувати звичного комфорту бізнесових та політичних еліт, – при цьому «епізодичне покарання лише одного олігарха іменується деолігархізацією всієї держави» [2]. Імітаційний характер «реформ», здійснюваних «урядом камікадзе», їхня навмисна несистемність і неймовірна кволість (викликані, схоже, бажанням дискредитувати саму ідею реформ як таких) – один з головних месиджів, трансльованих публічними інтелектуалами в інформаційний простір.

Зміна корпоративно-кланової системи «згори» в сучасній Україні абсолютно неможлива, оскільки її фундаментальний принцип і системоутворюючий елемент – корупція – виявляється у вітчизняних реаліях не окремою вадою чи тимчасовою девіацією, а «інституціоналізованою технологією перерозподілу суспільного багатства» [12] (простіше кажучи, основою державного механізму й «етики поведінки» держслужбовця). Голова правління Центру протидії корупції Віталій Шабунін аргументовано доводить, що «влада дозволила корупції бути ключовим бізнесом в Україні», тому саме політична корупція, а також відсутність політичного бажання очільників країни з нею боротися є коренем проблеми державності [1]. Гасло «Жити по-новому!» за подібних обставин сприймається як відверто-ціннечне знущання над щирими поривами українців до очищення країни і себе після тяжких потрясінь Революції гідності.

Наступна важлива тенденція: за умов катастрофічної дисфункціональності державних інституцій одразу після повалення режиму В. Януковича, саме пересічні громадяни, патріотично налаштовані й соціально активні, фактично, врятували країну від повного колапсу, організувавши потужний волонтерський і добровільний рух, зумівши подолати традиційні патерналістські настанови, брак почуття самодостатності та комплекс «маленької людини» (від якої, мовляв, нічого не залежить). Розстріли майданівців і ганебна втеча вчорашніх очільників наскільки потрясли сотні тисяч українців, що вони пережили тектонічні ментальний і ціннісний злами, повірили у власні сили й виявилися здатними на таке, чого ще зовсім недавно від себе навіть не очікували. Але сьогодні цей ентузіазм і запал активістів вичерпується, зіштовхуючись з відсутністю підтримки (а то й відвертим саботажем) з боку офіційних структур та нагальними потребами власного виживання за умов різкого погіршення життєвого рівня. Подібні висновки дуже часто зустрічаємо в інтерв'ю, наукових та публіцистичних працях.

Чим довше тривають зволікання з кардинальними реформами, тим частіше озвучуються тези про повну безперспективність спроб еволюційно реформувати наявну державно-політичну систему, вдосконаливши її

або суттєво оновивши. Зокрема, Роман Малко цілковито погоджується з висновком політика Романа Безсмертного про необхідність державу «перезаснувати» на якісно нових засадах: «Наново одномоментно змінити всі правила гри, знищивши непридатну для переформатування систему, випровадивши на спочинок усіх заслужених... і забувши їх на віки вічні» [13, с. 20]. Закликаючи «ставити питання руба і не поступатися ні на йоту», автор обнадійливо констатує реалістичність проекту «перезаснування замість перезавантаження», спираючись на те, що «рабів стає поміж українців все менше, а козаків дедалі більше» [13, с. 20].

Попри те, що досі в окремих публікаціях вітчизняних інтелектуалів зустрічаємо запевнення, буцімто Революція гідності все ще триває (у дещо видозміненому, еволюційному форматі), – більш характерною тенденцією вже утвердилося переконання в остаточній поразці революційного проекту (мовляв, олігархи й політики просто використали щирий ентузіазм активістів, а після втечі В. Януковича революцію просто «зливають»). В контексті подібних настроїв ідеї «нового Майдану» чи «першого розстрілу» курсують інформаційним простором значно частіше й активніше, ніж навіть восени 2013 року (в соцмережах т.зв. «порохоботи» намагаються їх одразу «забанювати» і оголошувати «спецопераціями ФСБ»). Так, філософ Михайло Мінаков, враховуючи специфіку розгортання попередніх революційних циклів (1991–2004 та 2005–2014 років), вважає, що українці вже «зайшли на третій революційний цикл», який буде значно коротшим від попередніх, адже зараз конкуренція між олігархічними родинами стала жорсткішою, в пересічних громадян з'явився досвід «запеклої самоорганізації», і вперше в історії незалежності сталася критична подія – «українці пролили кров українців» [7, с. 30]. Вчений прогнозує початок «нової кривавої пори» під час наступних президентських виборів [7, с. 30]. Варто зазначити, що у вітчизняних медіях періодично озвучуються застереження щодо прикрої неможливості в період військового конфлікту застосувати «звичний і апробований інструмент – Майдан», оскільки це може призвести до реального державного перевороту, керованого з Москви [5, с. 5]. Зауваження про те, що діюча влада явно спекулює вказаною обставиною, також досить часто зустрічаються в медіапросторі.

«АТО потрібно починати з Києва. Тут зараз сидять люди, які продадуть не лише Донбас, але всю країну», – переконує публіцист Валентин Торба [6, с. 26], й подібні думки набули надзвичайно великої популярності від моменту втрати Криму, як серед пересічних громадян, так і серед науковців. Такої ж популярності набувають ідеї відносно вірогідності встановлення націонал-патріотичної диктатури і приходу до влади патріотично налаштованих військових із середовища добровільних підрозділів. Політолог Вадим Карасьов ще в 2011 році передбачав, що в Україні зріє «антиолігархна революція», оскільки існуюча політична система «фактично провалилася», а суспільство перетягує на себе функції опонування владі. «Великі події» мають покликати до життя «нові сили», нових лідерів і «політичні партії нового типу», адже час олігархічної системи вже минув [8]. Як бачимо, прогноз справдився лише частково – втім, ситуація перебуває в розвитку й розгортанні, тому робити остаточні висновки поки передчасно.

Переважає більшість громадян України досі сприймає державу як чужу, окупаційну, «зловорожу і злочинною», до того ж апіорі «злочинну» – крадійську, корумповану, непотичну, зверхньо–знахабнілу, питомо «антинародну». Особливо подібне ставлення активізувалося після очевидного провалу реформ урядом А. Яценюка й парламентською більшістю, сформованою навколо «Блоку Петра Порошенка». Так, журналістка Юлія Олійник причину того, що українці традиційно не люблять владу вбачає в тому, що влада здавна була їм чужою – «адміністрацією далекої метрополії, до якої долучалися аборигени–компрадори й таке колоритне явище, як малороси» [15]. Навіть еліта, котра з'явилася після 1991 року, представляла собою, фактично, «уламки колоніальної адміністрації», – після втечі В. Януковича реальний колоніальний статус аж ніяк не зник, адже витоки його нікуди не ділися: креольська свідомість, компрадорський великий бізнес, посттоталітарний страх змін у значній частині населення [15]. Хронічна проблема з надзвичайно низькою якістю еліти – одна з найболючіших тем, котрі від середини 1990–х років постійно піднімаються в середовищі вітчизняних інтелектуалів. Про це неодноразово писали Тарас Возняк, Андрій Золотарьов, Оксана Пахльовська, Ігор Лосєв, Любомир Шавалюк, Юрій Макаров, Вадим Карасьов, Ярослав Грицак, Віталій Портников та багато інших впливових гуманітаріїв. Соціальний психолог Олег Бахтіяров назвав представників вищого українського політикуму «людьми з психологією офіціантів, шудр», об'єднавши у цій яскравій метафорі їхню жахливу обмеженість, слабкість, нерозуміння світових процесів, несамостійність, схильність до шахрайства і перманентний пошук «сильного хазяїна», «сили, якій можна підкоритися» [9, с. 5]. Вчений прогнозує можливість революції і прихід до влади «хижаків», «людей дії» («безкровних змін не буває!»), а також сподівається, що це будуть «наші хижаки». Формула майбутнього успіху – сила плюс креативний інтелект [9]. Ще різкішу оцінку наявним в Україні елітам дає інший популярний автор: «вони мало чим відрізняються від рабів, лише вдягнуті в дорогі шати, носять розкішні ланцюги й живуть у розкішних палацах ..., хай вони навіть називатимуться царями й носитимуть корони, все одно завжди будуть лише рабами, таке їхнє покликання і призначення – служити» [13, с. 18]. Авторитетний інтелектуал Юрій Макаров неодноразово констатував цілковиту нездатність «нової шляхти» (вже «постмайданної» – Я. П.) займатися чимось, окрім самозбагачення, а сенс її існування, відповідно, – «годуватися самому та забезпечувати безперешкодне годування тим, хто поставив на посаду» [12]. Вердикт, винесений вченим, виправдано категоричний і достатньо прозорий: «Нинішні лідери – найкраще, що може запропонувати кадровий резерв нової номенклатури – і є каменем на шії країни» [12]. Навіть загроза «реваншу регіоналів» не спонукає їх до бодай якихось змін в моделях поведінки і способах мислення, не викликає жодного бажання до самовдосконалення або самообмеження.

Галицький інтелектуал Володимир Павлів ще у 2012 році скрушно констатував: еліти, як групи людей, котрі добровільно й безкорисливо беруть на себе відповідальність і приймають важливі рішення, в Україні так і не виникло через низьку духовну і культурну якість її народу («дуже низьке почуття гідності») [16, с. 35]. Попри

те, що Революція гідності довела протилежне відносно народу, тезу про відсутність справжньої політичної еліти в Україні й досі поділяє більшість науковців, експертів та пересічних громадян. Авторитетний гуманітарій–універсал Ігор Лосєв стверджує, що маємо в європейській країні азіатську еліту, для якої єдино можлива лінія поведінки незмінно пов'язана з наступними рисами: надмірна непринциповість, інтриганство, капітулянство, необов'язковість, тотальна безвідповідальність, дрібна підступність, глибока байдужість до інтересів власної країни, відсутність внутрішньої дисципліни, прагнення залагоджувати всі проблеми кулуарно–бізнесовим способом (норма в цій системі координат – змови, підкупи, хабари та зради). Тобто, замість еліти маємо в державі слабких і боягузливих, нездатних до ефективного державотворення «малоукраїнців» – це і є важливим чинником сучасних поразок та невдач України [10, с. 16].

Обережні сподівання окремі автори висловлюють стосовно молодого покоління «ровесників незалежності», які не пам'ятають СРСР і «не знають, як бути рабом», – але тут же визнають, що надія на ротацію еліт в результаті Євромайдану так і не справдилася, значною мірою через те, що молода генерація поки не має самоусвідомлення в якості окремої суспільної сили [12]. Ігор Лосєв більш категоричний: нібито нові політичні діячі, потрапивши у владну вертикаль, де немає чіткого поділу на деспотичну владу й демократичну опозицію (панують безсоромні компроміси, завуальовані демагогією), приймають правила й підходи «старої гвардії», а іноді навіть стають значно гіршими за своїх старших товаришів [11, с. 21]. Сформована десятиліттями система «змов і договірняків» або «перетравлює» непоступливих бунтівників, або успішно їх маргіналізує, звівши до стану «парламентських божевільних», – креативна молодь ніяк не здатна (та й не захоче) адаптуватися до подібного політичного середовища [11, с. 21]. Принцип «негативного відбору» в доступі до посад у держапараті й відсутність «соціальних ліфтів», що на них звертає увагу значна частина політологів, соціальних психологів та соціологів, не допускає на високі щаблі управлінської вертикалі чесних, порядних і патріотичних людей, – система, нездатна до оновлення, приречена на розпад, котрий може статися різко й несподівано для всіх. Цей висновок на сьогодні можна вважати «загальним місцем» значної частини публікацій на суспільно–політичну тематику, які свідомо чи несвідомо формують «порядок денний» найближчих років, запрограмовують подальший перебіг подій. Тож іще одну тенденцію можна сформулювати наступним чином: з наявною політичною елітою абсолютно неможливо змінити країну.

Особливої гостроти у постмайданній Україні набула тема олігархату як найстрашнішого зла і найбільшої загрози державній безпеці. Цю тезу наразі взагалі можна кваліфікувати як одну з базових у вітчизняному соціокультурному дискурсі, де глибокі постреволюційні розчарування парадоксальним чином поєднуються з натхненним очікуванням «справжньої Національної революції», яка звільнить країну від «внутрішньої окупації» і «продажних політиків». Концепт «Національної революції» активно тиражується діячами «Правого сектора», але в медійному середовищі широкого розголосу не набув, – серед причин можна вказати й сумніви у щирості намірів агітаторів цей проект

реалізувати, і підозри стосовно фінансування «Правого сектора» представниками олігархічного бізнесу. Вадим Карасьов ще у 2011 році писав, що «дивіденд незалежності узурпували олігархи», котрі обстоювали і лобювали політику багатовекторності, зацікавлені одночасно в низьких цінах на газ від Росії і можливих європейських ринках. Тож аби компенсувати невдоволення Кремля за відмову вступати до Митного союзу, вони все, що не стосувалося прямих матеріальних зисків – освіту, культуру, мову, ідеологічні питання, – беззастережно «здавали» Росії [17]. Жахливими наслідками, як бачимо, стали популярність сепаратистських ідей та військовий конфлікт на Донбасі.

Керівник Центру стратегічних досліджень Павло Жовніренко кваліфікує олігархів як засадничо антинаціональну й антидержавну силу, котра є головною причиною «хронічної стагнації» України, де влада продовжує допускати гіпермонополізацію бізнесу, державного управління й медіа-простору. Особливу загрозу національній безпеці становить той факт, що природним союзником, опорою і «несвідомим захисником» системи олігархату є «клас надбідний», соціальні низи, – тому олігархи намагаються максимально збільшити чисельність цього класу як гаранта їх виживання [5].

Чим далі суспільство відходить від весни 2014 року, тим менше лишається людей, готових і далі стверджувати, що на Майдані остаточно «сформувалось нове громадянське суспільство, яке диктує свої вимоги державі» (Єгор Фірсов) [4, с. 22], і що Майдан – це «точка неповернення в нашій історії» (Павло Подобед) [4, с. 22]. Натомість все більше мислячих людей поділяють точку зору громадського активіста Віталія Коломійця про те, що «ми прохлопали момент і допустили до влади старих ображених «рїшал» [4, с. 24], – а то й розпачливий висновок бійця полку «Азов» Андрія Шевцова: «Нічого не змінилося... Бачу й відчуваю, як все стало набагато гірше. Народ вигнав одних корупціонерів і олігархів, прийшли такі самі» [4, с. 23]. Причину подібного стану речей волонтерка Юлія Смірнова пояснює доволі прозоро: «Маса повелася на піар-вибори в один тур, а купка, яка могла щось змінити, почала займатися армією... На місцях лишилися ті самі, що завжди» [4, с. 23]. Цитовані вище точки зору надзвичайно характерні для широких кіл вітчизняної патріотичної інтелігенції, як і популярна формула «мародери замінили рекетирів». Євромайдан як вияв антикорупційного і антиолігархічного повстання своїх цілей не досягнув (натомість частково вдалося реалізувати антиколоніальну й антирадянську його складову) – в деяких аспектах посилюлися тенденції, навіть протилежні очікуванім. Зокрема, Михайло Мінаков справедливо зазначає, що українська олігархія, пройшовши через потрясіння 2014 року, не просто вистояла, повернула собі владу і зміцніла, але й «проникла у структури, які досі були поза інтересами олігархів». До складу олігархічних груп почали входити громадські та військові організації, управлінські структури державного сектора (мерії, міськради, облради тощо) [14, с. 16].

Банальні речі часто виявляються найбільш тиражованими в публічному дискурсі. Схожу ситуацію ми наразі маємо у вітчизняному інтелектуальному просторі, коли мова заходить про шляхи виходу із системної кризи, в якій опинилася держава. Так, одним із ключових месиджів, який незліченну кількість разів

озвучується в інформаційному просторі, полягає в наступному: кожен громадянин мусить бути активним, об'єднуватися з однодумцями, створювати «коло довіри» й «мережі спротиву» старій системі, невтомно тиснути на політичні еліти, змушуючи їх кардинально змінювати власні звички й моделі поведінки, «оліоднюватися» і реально демократизуватися. Без кардинальних реформ країна не виживе, і часу для їх проведення катастрофічно мало! – ця теза, вперше озвучена «батьком» грузинського «економічного дива» Кахою Бендুকідзе, вже більше року є лейтмотивом величезної кількості публікацій фахових економістів, політологів, істориків або просто відповідальних політиків. Єдиним потенційно дієвим ініціатором цих реформ експерти майналосно визнають громадське середовище, очолюване активістами Євромайдану, зобов'язаними не зупиняти боротьбу за оновлення країни. Громадські активісти мусять усвідомити себе єдиним кадровим резервом для порятунку держави і визнати боротьбу з корупцією «в тилу» не менш важливою справою, аніж оборона від зовнішнього ворога [12]. Багато авторів, серед яких і журналістка Юлія Олійник, головні надії щодо реформ пов'язують із «бізнесом справжнього капіталізму» – малим та середнім – «по-справжньому патріотичним і україноцентричним», традиційним рушієм прогресу Західної цивілізації [15].

Окремі автори доходять думки, що достатньо просто змусити «наявну систему не заважати і не втручатися в процес державотворення знизу» [13, с. 20]. «Потрібні мінімальні обмеження і дотримання правил – решту українець зробить сам»; «Від усіх нас зараз залежить формування концентрованого запиту на конкретні дії влади» [2] – доволі типові висновки стосовно бажаних векторів майбутнього розвитку. Надзвичайно важливу роль у розбудові нової країни фахівці, як правило, відводять постмайданним громадським організаціям, втім і тут зустрічаємо діаметрально протилежні оцінки. Ще в кінці 2014 року висловлювалися побоювання, що нові громадські організації в середньотерміновій перспективі можуть виявитися загрозою для української державності, адже частина їх встигла стати союзниками олігархів, одним із чинників їх посилення у «війні олігархічних груп за державну власність, державні органи й області» [14, с.16–17].

Дедалі частіше в медіях та приватних розмовах експертів піднімається проблема надзвичайно великої (ледь не тотальної) залежності очільників Української держави від «зовнішніх гравців», втім розробка цієї теми потребує окремої наукової розвідки, з огляду на інтенсивність її поширення. Зазначу лише, що надзвичайно високі надії у експертному середовищі покладаються на міжнародні фінансові інституції та Державний департамент США, котрі мають вагомі аргументи і важелі впливу, аби змусити українську верхівку у галузі економіки «грати за правилами» цивілізованого світу й питомо зменшувати корупційну складову державного менеджменту (сподівання на те, що «тепер вони крадуть вже американські гроші» – кредити МВФ – Я. П.).

Той факт, що реакція нинішнього гаранта Конституції на попередження й поради з боку експертного середовища і громадських активістів дуже нагадує реакцію попереднього гаранта (відверте ігнорування, котре межує зі зневагою), викликає серйозну тривогу за майбутнє країни. Особливо беручи до уваги ту обставину, що дедалі

частіше лунають голоси про «приборкання непокірних» на фронті та в тилу, початок політичних репресій проти критиків влади із середовища громадських активістів, дискредитацію добровольчого руху (що набирає обрисів спланованої інформаційної кампанії, добре продуманої і щедро фінансованої). Михайло Басараб констатує, що влада всіма силами «гасить» вивільнений під час Революції гідності потенціал ініціативності й патріотизму громадян через різного штибу обмеження та урізання [2]. Ситуація може виявитися вибуховонебезпечною з огляду на те, що кредит довіри між соціумом і «новим відверто олігархічним режимом» (визначення М. Мінакова) залишається досить непевним.

Висновки. Ключовими тенденціями, котрі сьогодні домінують в українському інтелектуальному просторі стосовно оцінки взаємовідносин між владою та суспільством, можна назвати наступні тези:

– Влада нічого не хоче змінювати докорінно, традиційно обмежуючись бутафорськими псевдореформами, доповненими псевдопатріотичною риторикою й пафосними гаслами, покликаними відволікати увагу громадськості від реальних суспільних проблем. Головна мета подібних дискурсивних стратегій – шляхом імітативних практик зберегти існуючу в країні люмпенсько-олігархічну систему, цілком прийнятну (а то і єдино можливу) для політичної верхівки. Вимоги громадянського суспільства, за великим рахунком, цілковито ігноруються, як і в 2013 році.

– Наявна в Україні політична еліта, цілковито залежна від олігархів, навіть при гіпотетичному бажанні нездатна запровадити кардинальні реформи в силу надзвичайної обмеженості горизонтів мислення і стереотипності моделей поведінки, сформованих в умовах суцільних «договірняків», підкупів, інтриг і зрад як усталеної норми політичного життя в Україні.

– Громадянські активісти, волонтери і добровольці, котрі врятували країну від розпаду й окупації у критично важливий період весни–літа 2014 року, набувають якості нової і потужної суспільної сили, здатної вирішальним чином зламати перебіг подій та змусити очільників держави розпочати–таки процес реформ. Активісти діють переважно через мережеві структури й горизонтальну комунікацію, тому гіпотетичні спроби застосувати до них репресивні заходи призведуть до зворотного ефекту. Громадське середовище поступово зміцнює власні позиції, нарощує впевненість у власних силах та тиск на корумповані державні структури та інституції. Досвід еволюційного накопичення «маленьких перемог» у боротьбі з системою може призвести до «якісного стрибка» в реалізації амбітних завдань загальнодержавної ваги.

– Державні інституції та вищі посадові особи, як правило, категорично не готові підтримувати ініціативи своїх громадян, спрямовані на вдосконалення і розвиток країни, що є ознакою обмеженості, байдужості, слабкості, непевності й невпевненості у власній легітимності та правоті, неготовності визнавати гострі проблеми та ефективно їх вирішувати, – отже, інтуїтивного страху перед людьми активними і креативними. В цьому компоненті, очевидно, даються взнаки постколоніальні, постгеноцидні й посттоталітарні комплекси держчиновників, у поєднанні з низьким рівнем освіти й нездатністю до системного мислення.

– В інтелектуальному середовищі визріло усвідомлення, що існуюча в Україні від часів президентства Л. Кучми система влади захищає інтереси олігархів та касти чиновників–високопосадовців, в той час як соціальний захист рядових громадян і можливості для їх розвитку перебувають на дуже низькому рівні.

– Стосунки між владою і суспільством можна охарактеризувати як доволі напружену й дуже хитку рівновагу, котра може похитнутися в будь–який момент. Суспільство все менше довіряє владі (кредит довіри, наданий народом весною 2014 року, безповоротно й бездарно втрачено), а влада все менше зважає на суспільні очікування й настрої. Атмосфера взаємовідчуження наростає і здатна невдовзі набути неконтрольованого характеру – точкою неповернення може стати черговий масштабний корупційний скандал або посилення репресивних заходів проти авторитетних представників добровольчого руху. Громадянське суспільство поки що не позиціонує себе в опозиції до влади, але такий варіант цілком реалістичний вже невдовзі.

– У випадку, коли військовий конфлікт на Донбасі вдасться заморозити завдяки солідарній підтримці Європи та США, вірогідність соціального вибуху в Україні надзвичайно висока, враховуючи, насамперед, необґрунтоване кількаразове збільшення комунальних тарифів на фоні значного зменшення реальних прибутків громадян і неефективності заходів щодо деолігархізації та боротьби з корупцією у вищих ешелонах влади. Щоправда, вірогідність успішного завершення народного виступу в такому випадку виглядає доволі примарною, оскільки взимку 2013/2014 років олігархічна більшість, очевидно, підтримала вибух народного гніву проти диктаторського режиму, проте нинішній подібний виступ кардинально розходиться з інтересами вітчизняного олігархату, роль якого в державному житті суттєво підвищилася.

Список використаних джерел

1. Базавлук Д. «Влада дозволила корупції бути ключовим бізнесом в Україні» / Д. Базавлук // Україна молода. – 2 квітня 2015 р. – С.5.
2. Басараб М. Спочатку корупція, решта потім / М. Басараб // Український тиждень. – 2015. – №20 (392). – С.23.
3. Брехуненко В. Випробування топонімією / В. Брехуненко // Український тиждень. – 2015. – №20 (392). – С.40–43.
4. Допоможи собі сам // Український тиждень. – 2015. – № 23 (395). – С.22–24.
5. Жовніренко П. Політичний СНІД і як його подолати / П. Жовніренко // Україна молода. – 16 квітня 2015 р. – С.4–5.
6. Івершень І., Горбач Р. В. Торба: АТО треба починати з Києва / І. Івершень // Країна. – 2014. – №37 (240). – С.25–26.
7. Івершень І., Горбач Р. М. Мінаков: Є дві базові моделі держави – яка створює проблеми і яка їх розв'язує / І. Івершень // Країна. – 2014. – №42 (245). – С.28–31.
8. Карасьов В. Янукович запізнився на десять років / В. Карасьов // Країна. – 2011. – №7 (60). – С.29.
9. Куриленко О. О. Бахтіяров: Наша еліта – це не мислителі. Це – офіціанти / О. Куриленко // Країна. – 2012. – №21 (124). – С.4–6.
10. Лосев І. Коли ж прийдуть нові українці? / І. Лосев // Український тиждень. – 2015. – №20 (392). – С.16–17.
11. Лосев І. У полоні «старої гвардії» / І. Лосев // Український тиждень. – 2015. – №23 (395). – С.20–21.
12. Макаров Ю. Камінь на шії / Ю. Макаров // Український тиждень. – 2015. – №20 (392). – С.22.
13. Малко Р. Вийти із замкнутого кола / Р. Малко // Український тиждень. – 2015. – №20 (392). – С.18–20.
14. Мінаков М., Колодій І. Український суверенітет між громадським активізмом і олігархічним ренесансом / М. Мінаков // Критика. – 2014. – Число 11–12. – С.14–17.

15. Олійник Ю. Геркулес і стайні / Ю. Олійник // Український тиждень. – 2015. – №20 (392). – С.15.

16. Семиноженко А. В. Павлів: В Україні нічого не вийде / А. Семиноженко // Країна. – 2012. – №13 (116). – С.34–37.

17. Семків В. Вадим Карасьов: Дивіденд незалежності узурпували олігархи / В. Семків // Україна молода. – 23–24 вересня 2011 р. – С.5.

References

1. Bazavluk D. «Vlada dozvolyla koruptsiyi buty klyuchovym biznesom v Ukraini» / D. Bazavluk // Ukrayina moloda. – 2 kvitnya 2015 r. – S.5.

2. Basarab M. Spochatku koruptsiya, reshta potim / M. Basarab // Ukrayinsky tyzhen. – 2015. – №20 (392). – S.23.

3. Brekhunenko V. Vprobovannya toponimiyeyu / V. Brekhunenko // Ukrayinsky tyzhen. – 2015. – №20 (392). – S.40–43.

4. Dopomozhy sobi sam // Ukrayinsky tyzhen. – 2015. – № 23 (395). – S.22–24.

5. Zhovnirenko P. Politychny SNID i yak yoho podolaty / P. Zhovnirenko // Ukrayina moloda. – 16 kvitnya 2015 r. – S.4–5.

6. Ivershen I. V. Torba: ATO treba pochynaty z Kyueva / I. Ivershen, R. Horbach // Krayina. – 2014. – №37 (240). – S.25–26.

7. Ivershen I. M. Minakov: Ye dvi bazovi modeli derzhavy – yaka stvoryuye problemy i yaka yikh rozv'yazuye / I. Ivershen, R. Horbach // Krayina. – 2014. – №42 (245). – S.28–31.

8. Karasov V. Yanukovykh zapiznyvsya na desyat rokiv / V. Karasov // Krayina. – 2011. – №7 (60). – S.29.

9. Kurylenko O. O. Bakhtiyarov: Nasha elita – tse ne myslyteli. Tse – ofitsianty / O. Kurylenko // Krayina. – 2012. – №21 (124). – S.4–6.

10. Losyev I. Koly zh prydyut novi ukrayintsi ? / I. Losyev // Ukrayinsky tyzhen. – 2015. – №20 (392). – S.16–17.

11. Losyev I. U poloni «staroyi hvardiyi» / I. Losyev // Ukrayinsky tyzhen. – 2015. – №23 (395). – S.20–21.

12. Makarov Yu. Kamin na shyyi / Yu. Makarov // Ukrayinsky tyzhen. – 2015. – №20 (392). – S.22.

13. Malko R. Vyty iz zamknenoho kola / R. Malko // Ukrayinsky tyzhen. – 2015. – №20 (392). – S.18–20.

14. Minakov M. Ukrayinsky suverenitet mizh hromadskym aktyvizmom i oliharkhichnym renesansom / M. Minakov, I. Kolodiy // Krytyka. – 2014. – Chyso 11–12. – S.14–17.

15. Oliynyk Yu. Herkules i stayni / Yu. Oliynyk // Ukrayinsky tyzhen. – 2015. – №20 (392). – S.15.

16. Semynozhenko A. V. Pavliv: V Ukrainy nichoho ne vyjde / A. Semynozhenko // Krayina. – 2012. – №13 (116). – S.34–37.

17. Semkiv V. Vadym Karasov: Dyvidend nezalezhnosti uzurpuvaly oliharkhy / V. Semkiv // Ukrayina moloda. – 23–24 veresnya 2011 r. – S.5.

Potapenko Yu. O., Doctor of History, professor of Department of History and culture of Ukraine State University «Pereiaslav–Khmelnitsky State Pedagogical University named Gregory Skovoroda» (Ukraine, Pereiaslav–Khmelnitsky), yaroslavpotapenko007@yandex.ua

The reception of the authorities and society in the intellectual circles of Ukraine after Maidan

The paper presents the key trends in understanding the relationship between government and society, that they can identify today in publications of domestic intellectuals. Particular emphasis is placed on evaluating the ability of political elites to carry out effective reforms, as well as identifying the main causes of the growing alienation in the system «government – society» and the social and political consequences of this phenomenon.

Keywords: Ukraine, the government, civil society, corruption, oligarchs, NGOs.

Потапенко Я. А., доктор исторических наук, профессор кафедры истории и культуры Украины, ГВУЗ «Переяслав–Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды» (Украина, Переяслав–Хмельницкий), yaroslavpotapenko007@yandex.ua

Рецепция отношений между властью и обществом в интеллектуальной среде постмайданной Украины

Представлены ключевые тенденции в осмыслении отношений между властью и обществом, которые уже сегодня можно выделить в публикациях отечественных интеллектуалов. Особое внимание акцентируется на оценке способности политических элит проводить действенные реформы, а также на определении главных причин нарастающего отчуждения в системе «власть – социум» и общественно-политических последствий этого явления.

Ключевые слова: Украина, власть, гражданское общество, коррупция, олигархат, общественные организации.

***

УДК 342.71:37.017.4–027.63(477)

Дунець В. Б.,
аспірант, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), vas.dunets@gmail.com

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА В ДІЇ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Автор обґрунтовує необхідність реалізації громадянської освіти в дії, зокрема в Україні, з огляду на низьку громадсько-політичну активність сучасної української молоді. Для вирішення поставленого завдання автор використовує порівняльний підхід та зіставляє закордонний досвід з українськими реаліями. Передусім автор з'ясовує суть громадянської освіти в дії. Проаналізований закордонний досвід, зокрема польський, німецький, засвідчив, що у цих країнах активно використовується принцип «навчання через дію» у процесі реалізації громадянської освіти, до якого залучаються не тільки освітні заклади, але передусім громадські організації, а також державні та місцеві органи влади. В той же час, перед школою в процесі громадянської освіти стоять нові завдання, має вона стати місцем, де навчають демократії. Автор окреслив також можливості використання закордонного досвіду в Україні, можливості створення нових інституційних механізмів залучення молоді до участі в суспільно-політичному житті.

Ключові слова: молодь, громадянська освіта, діяльнісний підхід, участь, молодіжна рада, школа, громадська організація.

Підготувати молодого громадянина до життя в умовах демократії, набуття ним основ активістської культури, неможливо здійснити виключно на академічних уроках з громадянської освіти, без залучення його до участі в суспільно-політичному житті. Попри те, що в Україні громадянська освіта з кожним роком все частіше виноситься на рівень наукового обговорення, зокрема варто згадати Методологічний семінар в Національній академії педагогічних наук України під назвою «Громадянськість української молоді: виклики, здобутки, перспективи» (квітень, 2015 р.), питання реалізації громадянської освіти з використанням принципу «навчання через дію» обминаються. В той же час, низька явка молоді на виборах, як найпростішій формі політичної участі, зокрема на позачергових виборах до Верховної Ради України у жовтні 2014 року [2], засвідчила не тільки про відсутність у неї сформованої культури участі, а й розуміння значення для демократії участі у всенародному волевиявленні. Дефіцит громадянськості, пошук шляхів активізації громадсько-політичної участі української молоді обґрунтовують важливість реалізації громадянської освіти на основі діяльнісного підходу, який використовується у практиці багатьох європейських країн (Великобританії, Німеччині, Польщі тощо). Таким чином, наукова актуальність цієї статті зумовлена необхідністю вивчити досвід європейських країн щодо впровадження громадянської освіти в дії, з'ясувати суть цього поняття, а також окреслити можливості використання діяльнісного підходу в процесі реалізації громадянської освіти в Україні.

Українські вчені у дослідженнях громадянської освіти, яка становить предмет міждисциплінарного вивчення, часто зосереджуються на її понятійному розмежуванні з політичною освітою (І. Жадан, М. Іванов), проте в деяких працях громадянська освіта розглядається як окремий предмет дослідження (С. Рябов, А. Карнаух та інші). Теоретичні та практичні аспекти громадянської освіти в дії, як і саме використання цього поняття, залишаються поза об'єктивом українських вчених, незважаючи на те, що в Концепції громадянської освіти в Україні з 2000 року ідеться про формування змісту громадянської освіти з використанням діяльнісного підходу [1]. З перспективи політології рибимо спробу дослідити нагромаджені